

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Osmaniye Çocuk Folklorunda Bitkiler

Plants in Osmaniye Children's Folklore

Ali DOĞANER^{a*}

^a Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Osmaniye / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-4600-8350

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 6 Mart 2024

Kabul tarihi: 23 Ağustos 2024

Anahtar Kelimeler:

Osmaniye ili,
Çocuk folkloru,
Çocuk oyunları,
Bitki,
Oyuncak.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: March 6, 2024

Accepted: August 23, 2024

Keywords:

Osmaniye province,
Children's folklore,
Children's games,
Plant,
Toys.

ÖZ

Çocuk folklorunda oyunlar, önemli bir yer tutmaktadır. Oyun kültürü içerisinde bitkilerin özel bir yeri vardır. Köy ortamında geniş bahçeleri olan müstakil evlerde doğayla iç içe yaşayan çocuklar, bitkilere kolayca ulaşabilmişlerdir. Bitkiler insanların geçmişle bağ kurmasını sağlar. Çocukluk yıllarını, oynanan oyunları, yapılan oyuncakları, oyun arkadaşlarını hatırlatır. Oyunda kullanılan bitkiler, doğada her çocuğun kolay bir şekilde erişebileceği bolluk ve çeşitliliktedir. Bu malzemeleri işleyen çocukların zihinsel faaliyetleri ve el becerileri gelişir. Bitkileri, ayırt edici özellikleriyle birlikte tanır. Doğayı ve doğadaki bitkileri koruma konusunda bilinç sahibi olur. Osmaniye'de özellikle ilkbahar mevsiminde çocukların bitkilerle ilişkisi artar. Günlerin uzaması, havaların ısınması ve bitkilerin yeşerip çiçek açmasıyla uygun şartlar oluşur. Yaz mevsiminde yaylaya gidebilen çocuklar farklı bitkilere erişerek oyunlarına devam edebilmektedir. Sanayileşme, kentleşme, köyden kente göç, tarım ve hayvancılık yapan nüfusun azalması, konargöçer yaşam biçiminden yerleşik hayata geçişle birlikte çocuklar doğadaki bitkilerden uzaklaşmışlardır. Geleneksel olarak öğrendikleri, kendi başlarına tasarlayıp ürettikleri oyuncaklar, yerini satın alınan atölye ve fabrika ürünü ahşap ya da farklı malzemelerden üretilen oyuncaklara bırakmıştır. Osmaniye çocuk folklorunda bitkiler; oyuncak, oyun ve aktivite aracı yapımında kullanılmaktadır. Çocuk oyun isimlerinde, tekerlemelerde ve oyun içeriklerinde çeşitli bitki adlarına başvurulmaktadır. Oyun olarak süslenmede, süs eşyaları yapmada bitkiler kullanılmakta ve bitkilerle niyet fal oyunları oynanmaktadır. Bitkiler yiyecek çeşidi olarak da önemli bir yere sahiptir. Osmaniye çocuk folklorunda bitkilerin yerini tespit edip yaşanan değişimleri analiz etmenin amaçlandığı bu makalede literatür taraması yapılmış, alan araştırmasında gözlem ve görüşme teknikleriyle bilgiler elde edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde nitel araştırma yöntemi takip edilmiştir.

ABSTRACT

Games have an important place in children's folklore. Plants have a special place in game culture. Children living in touch with nature in detached houses with large gardens in a village environment had easy access to plants. Plants allow people to connect with the past. It reminds us of childhood, the games we played, the toys we made, and our playmates. The plants used in the game are abundant and diverse in nature, easily accessible to every child. Children who process these materials develop mental activities and manual skills. Recognize plants with their distinctive features. Become conscious about protecting nature and plants in nature. In Osmaniye, especially in spring, children's relationship with plants increases. As the days get longer, the weather gets warmer, and the plants turn green and bloom, suitable conditions are created. Children who can go to the plateau in the summer can continue their games by accessing different plants. With industrialization, urbanization, migration from village to city, decrease in the population engaged in agriculture and animal husbandry, and the transition from nomadic lifestyle to settled life, children have moved away from plants in nature. The toys they traditionally learned, designed and produced on their own have been replaced by toys made of wood or other materials purchased from workshops and factories. Plants in Osmaniye children's folklore; it is used in the production of toys, games and activity tools. Various plant names are used in children's play names, nursery rhymes and game contents. As a game, plants are used to decorate and make ornaments, and fortune-telling games are played with plants. Plants also have an important place as a type of food. In preparing the article, a literature review was conducted, and observation and interview techniques were used in the field study. Qualitative research method was followed in the evaluation of the data.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: adoganer80@hotmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Children living in villages and rural areas find a suitable environment and play materials in nature. When children use nature as a play space and plants as play tools and materials, they become integrated with nature. Plants used in children's games and toy making provide information about the vegetation characteristics of that region. The plant presence of the place where the child lives has a significant impact on his play. Children produce games and toys according to the natural flora (flora) of the place where they live or the products grown.

Trees, flowers and herbs fulfill important functions in children's games and toys. Trees: It makes the space clear and has a center feature. The bark, branches, leaves, flowers, fruits, fruit seeds, seeds of various trees and the wood produced from trees, garbage, sticks, sticks, wands, laths, plywood, are used as play and toy materials.

In their early periods, people practiced hunting and gathering. It can be thought that children also engaged in hunting and gathering activities on their own or with adults, or at least helped their elders in these activities. With industrialization, urbanization, migration from village to city, decrease in the population engaged in agriculture and animal husbandry, and the transition from nomadic lifestyle to settled life, people have moved away from nature and started to spend more time in closed areas. Digital culture, television, radio and the internet have squeezed people into narrow spaces.

Plants in Osmaniye children's folklore; It is used in the production of toys, games and activity tools. Various plant names are used in children's play names, nursery rhymes and game contents. Various games are played with plants. Plants are used to decorate and make ornaments, and intention and fortune telling games are played with plants. Plants that are eaten, drunk, tasted and chewed have an important place in children's acquisition of nutritional habits. In preparing the article, a literature review was conducted, and observation and interview techniques were used in the field study. The subject is introduced by giving examples of various applications related to plants.

According to the results of the research, children's games and activities with plants have decreased from past to present. Migration from rural areas and villages to cities was effective in the emergence of this situation. Children living together with plants in rural and village environments could not find the same environment when they came to the city. It has become difficult to reach areas in the city center and surrounding areas (picnic areas, parks, forests) in a short time, easily and safely with groups of friends. Plant species and diversity have decreased in cities. In parallel with the absence of plants or the decrease in their species, games and toys related to plants have disappeared or their diversity has decreased.

Since there were no workshop or industrially produced toys that they could buy ready-made, children had to make their own toys to play with. Over time, children's handmade toys were replaced by wooden toys produced in workshops or factories, or play tools produced from various materials.

Plants are one of the tools that enable people to connect with the past. It reminds us of childhood, the games we played, the toys we made, and our playmates. It is important in terms of creating a common memory and memory. It becomes one of the main topics of conversation in later ages. Plants take people back to their childhood years and the common memories they shared with their friends at that time.

There are enough play materials in nature for children of families with various income levels. Procuring materials is easy and free. There is no sadness or boredom when something breaks during the game or does not turn out as desired; A new one is immediately found and rebuilt. Vegetable waste does not pollute the environment like other play materials.

Producing toys from a wide variety of plants and playing a variety of games with plants shows the richness of children's imaginations. Toys made from plants are toys that he designed himself, produced himself, produced for himself, and played with himself. Therefore, it has its own characteristics. Efforts are made to add features that are different from similar ones. During its construction, mental activities and manual skills develop; Because he works hard, he takes more ownership of the toy.

Children engage in physical activity by climbing trees, hanging from trees, and bending tree branches. In this way, their muscles develop, they overcome their fear of heights, and they learn to balance. Children who use plants for decoration develop their aesthetic sense. Love for nature, trees and flowers are formed. They become conscious about protecting nature and plants in nature.

Recognize various properties of plants (names, flexibility, durability, colors, smell, structure, heavy/light, hard/soft, taste, adhesion, foaming in water, etc.). By sharing this information with other children, it ensures that it is passed on to future generations. In addition, they get the opportunity to get to know other creatures in nature while playing with plants. He sees that plants are important for all living things.

Children learn through experience that plants are an important source of food. They gain the habit of natural nutrition. They learn to share their food and make sacrifices. They can continue the eating habits they acquired with their friends during childhood in later ages.

The protection of nature and plants in nature will also determine the existence of games related to them. In order for these games to continue, nature and plants must be protected first. It is not possible to play these games in areas where everything is covered with concrete. Children who have the opportunity to play games related to plants are away from the closed environment and digital games.

Giriş

Çocuk oyun ve oyuncaklarında ağaçlar, çiçekler, otlar önemli işlevleri yerine getirir. Çeşitli ağaçların kabukları, dalları, yaprakları, çiçekleri, meyveleri, meyve çekirdekleri, tohumları ve ağaçtan üretilen genel olarak ahşap olarak adlandırılan tahta, çöp, çubuk, sopa, değnek, çita, kontrplak ile oyunlar oynanır. Bunların yanında çeşitli otlar, çiçekler, bitki kökleri de oyun malzemesi olarak kullanılmaktadır. Türk folkloruyla ilgili önemli bilgiler içeren, 11. yüzyılda yazılan *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserde bitkilerle ilgili çelik çomak ve bandal (Aydın, 1995, s. 511) adlı oyunlara yer verilmiştir.

İnsanlar tarihsel olarak ilk dönemlerinde avcılık ve toplayıcılık yapmıştır. Çocukların da kendi başlarına ya da yetişkinlerle birlikte avlanma ve toplama faaliyeti içinde oldukları, en azından bu faaliyetlerde büyüklerine yardımcı oldukları düşünülebilir. Sanayileşme, kentleşme, köyden kente göç, tarım ve hayvancılık yapan nüfusun azalması, konargöçer yaşam biçiminden yerleşik hayata geçişle birlikte insan doğadan uzaklaşmış, kapalı alanda daha çok vakit geçirmeye başlamıştır. Dijital kültür, televizyon, radyo, internet, insanları dar mekânlara sıkıştırmıştır. Bitkilerle oyun oynayabilmek için kapalı ortamdan (ev, oda, sınıf, vs.) çıkılıp doğayla iç içe olunması gerekmektedir.

Güvenç (1997, s. 18) “çocuk kültürü”nü “ergenlik çağına (12-13 yaşına) kadar eğitimle, yani bir toplum içinde yaşayarak öğrendiklerinin, edindiklerinin, kültürün ona kattıklarının tümü” olarak açıklamıştır. And’a (1997, s. 397) göre, kültürün kökeninde oyun vardır ve çocuk kültürünün de en önemli ögesi oyundur.

Çocuk ve oyun kavramları çoğu zaman birlikte düşünülür, bunlardan biri söylendiğinde diğeri akla gelir. Gökşen, oyunun çocuklar için önemini; “Oyun, çocuğun beslenmeden sonra en temel ihtiyaçlarının başında gelir. Bundan dolayıdır ki çocuk, hemen her hâl ve şart altında, ne yapar yapar oynayacak bir şeyler ile oynayacak bir yer ve zaman bulur.” (2014, s. 230) cümleleriyle ortaya koyar. Bununla birlikte köyde, kırsalda yaşayan çocuklar kentte yaşayan akranlarına göre çevrelerinde oyun için daha uygun bir ortam, daha çeşitli oyun malzemesi bulur.

Çocuklar doğayı oyun mekânı, bitkileri de oyun aracı ve malzemesi olarak kullandığında tabiatla bütünleşir. Özdemir’e göre, “Çocuklar doğanın içinde, doğayı oyunlarına taşıyarak veya oyunlaştırarak ve oyunlarının bir parçası hâline getirerek tanır, anlar ve yorumlarlar” (2021, s. 99). Çocuk oyunlarında ve oyuncak yapımında kullanılan bitkiler, o yörenin bitki örtüsü karakteristiği hakkında bilgi vermektedir.

Çocuğun yaşadığı yerin bitki varlığı oyunları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çocuklar, yaşadıkları yerin doğal bitki örtüsüne (flora) ya da yetiştirilen ürünlere göre oyunlar ve oyuncaklar üretirler. “Çocukların, ağaçların ve yeşilliğin olmadığı oyun alanlarıyla karşılaştırıldığında, bitkilerin olduğu yerlerde daha fazla fiziksel, inşacı ve simgesel oyun oynadıkları görülmektedir” (Onur, 2016, s. 216). Ersoy ise bu durumu, “Kültürü şekillendiren önemli etkenlerden birisi fiziki mekândır. Mekânın yapısı kültürel üretim-tüketim tarzlarını da şekillendirir.” (2021, s. 210) cümlesiyle ifade etmiştir.

Yetişkinlerin bitkilere bakışı, çocuklardan farklıdır. Onlar bitkileri yiyecek, yakacak, barınma (çadır, ev yapımı), ev eşyaları, ilaç, ip, boya yapımında, çeşitli büyüsel uygulamalarda vs. pratik amaçlarla kullanmaktadır. Doğada kendiliğinden yetişen ya da kendi yetiştirdikleri bitkileri toplayıp satarak gelir elde ederler. Bunun yanında, ticari amaçla çocuklara yönelik sapan, topaç, uçurtma, oyuncak beşik yapabilirler.

Büyükler, bitkilerle ilgili faaliyetlerinde çocuklara yardımcı olup yol gösterebilirler. Ancak bunlar, çocuğu pasif duruma ya da tüketici konumuna getirmemelidir. Nutku (2006, s.

96)'nun tespitine göre, "Sözle olsun, nesnelere olsun, çocuğa gereğinden çok yardımda bulunmak onları hem oyundan koparır hem de yaratıcılıklarını zedeler. ocuk kendisi birtakım bulgulara gitmediği sürece yapılan iÇe olan ilgisini kaybeder".

Oyun zamanı olarak bakıldığında bitkilerle oyunların ilkbahar mevsiminde daha yoğun olduğu görülür. Havanın ısınması, bitkilerin yeŐermesi, çiçeklerin aması, günlerin uzaması çocukların bitkilere olan ilgisini artırır. Yaz aylarında yaylaya gidebilen çocuklar farklı bitkilere erişerek oyunlarına devam etmektedir. Kışın bazı bitkilerle oyun devam eder. Bitkilerin mevsimi geçtiğinde oyuncak yapımı durur. Çocuklar zamanı; patlangaç zamanı, dardağan zamanı gibi doğadaki bitkilerin varlığına göre adlandırırılar.

İnsan, diğer canlılarla birlikte doğanın bir parçasıdır. Meyve bahçeleri, orman gibi ağaçlık alanlar oyun için doğal bir ortam oluŐturur. Çimenlik alanlar koŐma, yuvarlanma, zıplama, eğilip kalkma, kısaca oyun oynama isteği uyandırdığı gibi burada oyun oynamak daha eğlenceli olur. Yaz sıcaklarında ağaç gölgeleri, çocukların doğal oyun alanlarıdır.

Oyunlarda önemli bir yer tutan ağaçlar; mekânı belirginleŐtirir, bir merkez özelliği taşır. İki ağaç arasında ya da belirlenen bir ağaca kadar koŐu yarışı yapılır. Gövdesinde kovuk olan ağaçlar çocuklara doğal bir ev oluŐturur. Saklambaç oyununda ağaçlar, gizlenmek için kullanılır. Oyuncular, ağaçların arkasında durarak ya da dallarına çıkararak saklanabilir. Ebe, oyuncuların saklanması için ağaca kafasını dayayıp sayar. KöŐe kapmaca oyunu kare Şeklinde kümelenen dört ağaç arasında oynanabilmektedir.

Boratav'a göre oyun, "ocukların ve daha az ölçüde büyüklerin -günlük geçim didinmelerinden ayırabildikleri boş zamanlarında- herhangi bir üretim çabasını ya da baŐka çeŐitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylemlerdir" (1999, s. 232). Çocukların iŐlerinde; büyüklerin zorlaması olmadan kendi istekleriyle yapması, istedikleri zaman bırakmaları, çok müdahale edilmemesi gibi hususlar önemlidir. Örneğin, ocuğun arkadaşlarıyla birlikte büyüklerinden izin almadan karpuz toplayıp yemeleri bir eğlenme biçimi olarak görülebilir. Aynı eylem, bir tarım iŐçisi olarak yapıldığında oyun olmaktan çıkar. Çünkü zorunluluk, kontrol gibi faktörler söz konusu olmuştur.

Çocukların aileleriyle birlikte gelir elde etmek için yer fıstığı, pamuk, patates vs. toplama gibi iŐlerini, oyun olarak değerlendirmek mümkün değildir. Kendi başlarına karar verip yaptıkları ve bunun sonucunda az bir gelir elde ettikleri faaliyetler oyun olarak görülebilir. Örneğin, ocuklar bir araya gelip kapari toplamaya gitmekte ama yarıŐa dönüŐerek herkes daha fazla toplamaya çalıŐmaktadır. Topladıkları kaparileri oyuncak, yiyecek aldıkları bakkallara satabilmektedir. Bu konuda aralarında ŐakalaŐmalar da olabilmektedir. Kapari gibi diğer bitki tohumlarının da satılabileceği söylenmiŐ, çocuklar toplamaya baŐladıđında fikri ortaya atan kişi böyle bir Őey olmadığını gülerek açıklamıştır.

Çocukların bitki adlandırmaları Türk ad bilimi (onomastik) açısından değerlendirildiğinde, bitkilerin oyun tecrübelerinden öğrenilen bitki özelliklerine göre yapıldığı görülmektedir. Dalı ve yaprakları kırıldığında elde pis bir koku bırakan ağaca osuruk ağacı, boyası çıkan ota boyalı ot, ses çıkaran ota zil otu, titreyen ota titirdeyik, saat gibi dönen çiçeğe saat bitkisi, gelin gibi süslü olan çiçeğe gelincik, zımpara gibi olan ota kanatma otu, üzerindeki tabaka alındığında farklı bir renk alan çiçeğe knek döndüren, sakız gibi iğneden bitkiye sakız otu denmektedir.

Çocuklar bitkilerle oynarken ağaçlara ve meyvelerine zarar verebilmektedir. Mevsimi dıŐında portakal, nar, zeytin, yenidünya, ceviz vd. olgunlaşmadan çocuklar tarafından koparılabilir. Çeşitli kesici aletlerle bitkiler yontulabilmekte, yeni dikilen fidanlar kök

salmadan sökülebilmekte, parklardaki çiçekler koparılabilmektedir. Bu durumda büyükler ve görevli kişiler tarafından uyarılabilmektedirler.

Doğada bitkilerle oyun esnasında yaralanma hadiseleri de yaşanabilmektedir. Meyve toplamak ya da eğlenmek amacıyla ağaca çıktıklarında düşüp yaralanmaları (kırık, çıkık) söz konusu olabilmektedir. Ağaçların arasında koşan çocuklardan önde giden, ağaç dalını çekip bırakmasıyla arkasından gelene zarar verebilmektedir. İsrırganın özelliğini bilmeyen çocuklar ısırgana eliyle, ayağıyla temas ettiğinde canı yanıp ağlayabilmektedir. Dikenli bitkiler el ve ayaklarına bataabilmektedir. Kamışla oynarken elleri, ayakları kesilebilmektedir. Kene, yılan, akrep gibi zarar verebilecek canlılarla karşılaşılabilir. Yaşanan bazı olumsuzluklara rağmen çocuklar zamanla doğadaki bitki ve diğer canlıların özelliklerini öğrenip tekrar aynı hataları yapmayacaklardır. Büyüklerinden yardım alarak, bilgi ve tecrübelerini geliştirerek daha bilinçli hâle geleceklerdir.

Osmaniye çocuk folklorunda bitkilerin yeri tespit edilerek konuyla ilgili literatüre katkıda bulunmanın amaçlandığı bu çalışmada örnekleme yönteminden hareketle ayrıntılı bilgiler verilerek uygulanabilir ve sürdürülebilir niteliklerin devamı sağlanmak istenmiştir. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu onayının alınmasıyla birlikte çalışmada yazılı kaynaklarla sınırlı kalınmamış, sözlü kaynaklardan görüşme ve gözlem yöntemleriyle elde edilen verilerden yola çıkılarak uygulamaların geçmişteki ve günümüzdeki durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Osmaniye çocuk oyunları isimlerinde, tekerlemelerde ve oyun içeriklerinde çeşitli bitki adlarına başvurulmaktadır. Çocuk folklorunda bitkiler; oyuncak, oyun ve aktivite aracı yapımında kullanılmaktadır. Bitkilerle çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Oyun olarak süslenmede ve süs eşyaları yapmada bitkiler kullanılmakta ve bitkilerle niyet ve fal oyunları oynanmaktadır. Yenen, içilen, tadılan ve çiğnenen bitkiler, ayrı bir başlık altında değerlendirilebilir.

Oyunlarda Bitki Adlarının Kullanımı

Osmaniye çocuk oyunları isimlerinde, tekerlemelerde, oyun içeriklerinde çeşitli bitki adları kullanılmaktadır. Küşkü, kazık, kös, çelik-çomak oyunları kullanılan malzemenin isimlerini alan oyunlardır. Tek elma oyunu, oyunda söylenen sözden adını almıştır. Çayır Çimen Patladı adlı oyun hem kullanılan malzemenin hem de oyunda söylenen sözden ismini almıştır.

Oyunlarda bitki adları kullanılmaktadır. Tek elma adlı oyunda bir daire çizilir, bir kişi de ebe olur. Ebe daireden çıkarken “tek elma” deyip tek ayağı üzerinde diğer oyuncuları yakalamaya çalışır. Hımbıl oyununda dört adet kâğıda çeşitli meyve adları yazılır. İsim-Şehir oyununda oyuncular belirli harflerle başlayan bitki isimleri de bulmaya çalışır. Diğer oyunculardan farklı bir isim yazdıklarında daha çok puan alırlar. Oyunda bitki isimlerini bilmek zorunlu ve avantaj sağlayan bir durumdur. Aç Kapıyı Bezirgânbaşı adlı oyunda bezirgân seçilen oyuncular kendilerine seçtikleri takma adlar arasında meyve, sebze, çiçek gibi bitki adları da vardır (KK-3).

Osmaniye çocuk oyunlarında söylenen sayısmaca ve tekerlemelerde meyve isimleri kullanılır. “Portakalı soydum/Baş ucuma koydum” ve “Daldan elma düşürdüm/Elmamı yediler” sayısmacalara; “Kutu kutu pense/Elmamı yerse” tekerlemeye örnek olarak verilebilir. Saklambaç oyununda, “Elma derssem çık, armut derssem çıkma.” denir. Akşam olduğunda oyunu bitirmek için, “Çağla, herkes evine dağıla” tekerlemesi söylenir.

Bitkilerden Oyuncak, Oyun ve Aktivite Aracı Yapımı

Kız çocukları, evcilik oyunlarında bitkilerden oyuncak bebek yaparlar. Mısır koçanından yapılan bebeklerde koçanı püsküllü olanlar kız, püskülü kesilmiş olan erkek çocuk olur. Kimin bebeğinin saçları daha güzel olmuş diye yarış yapılır. Büyük koçandan anne baba, küçüklerden çocuk veya kardeş yapılır (KK-3). Düğün töreni, çiçeklerle canlandırılır. Gelincikten (pampal) ve nar çiçeklerinin üst üste dizilmesiyle gelin, damat ve seyirciler yapılır. Nar çiçeklerinin elbiseli gibi olanı gelin, daha zayıf olanı damat, tek tek olanlar ise seyirci olur (KK-5). Bu oyunlarda bitkilerden çeşitli mutfak eşyaları ve yiyecekler yapılır. Pıtrak tohumlarından sepet örülür. Karpuz kabuğundan kova, tencere yapılır. Karpuz ortadan ikiye kesilir. Karpuz, kaşıkla sıyrıra sıyrıra yendikten sonra içi yıkanır. Karpuz, bir ucundan diğer ucuna tel geçirilerek kova hâline getirilir. Çiçek ve otlardan, oyun icabı yemekler yapılır. Sarma yapmak için dut yaprakları toplanıp yıkanır. İç harcı olarak çamur ya da toprak konulup sarılır.

Ahşap çomçadan olan bebeğin, ağaç parçası “t” şeklinde bağlanarak kolları yapılır. Çomça, gelin gibi süslenerek yağmur yağdırma töreninde kullanılır. Bunun yanında, soğan, sarımsak, pırasa gibi saçakları olan bitki köklerinden de bebek yapılır. Kök kısmı kafa, saçaklar da bebeğin saçları olur.

Çam kabuğu (kızıl kabuk), bıçakla kesilerek otomobil, traktör, gemi, kayık yapılır. Yumuşak bir yapısı olduğundan kesmede ve şekil vermede zorluk yaşanmaz. Kabuktan yapılan kayığa, çubuk direk dikilir. Çocuklar kayıklarını yarıştırlar, ellerine aldıkları sopalarla kayıklarına suda yol açarlar. Yere dökülen incir kozalaklarına çubuklar saplanarak oyuncak araba yapılır. Arabalara incir kozalağından, turunçtan tekerlek yapılır. Tekerlekleri çam ağacından ya da bilyeden (rulman) tahta araba oluşturulur. Bir tahta parçasının dört kenarına plastik su şişesi kapağı çivilenir. Tahtanın üst kısmına bir çivi çakılır. Çiviye ip bağlanır, ipten çekilerek araç sürülür.

Osmaniye’de bahçeleri sulamak için yol kenarlarında arklar olurdu. Bu arklarda çocuklar dilim hâlindeki karpuz kabuklarını yarıştırlar. Kimin kabuğu daha hızlı gidecek diye karpuz kabuklarını koşarak takip ederler. Ayrıca, bu arklarda set yapılarak biriken suda karpuz, kavun vs. soğutulmaya çalışılır. Set yıkıldığında karpuzu yakalamak için çocuklar arasında bir telaş başlar.

Ağaçların engin dallarına at gibi binilerek yaylanılır (KK-1). Atçılık adı verilen oyunda değnek ya da kamıştan at yapılarak üzerine biniyormuş gibi yapılır. Bir eliyle değnek tutulur, diğer elinde ince bir dal kırbaç olarak kullanılır. Düziçi’nde oklavayı ata biner gibi bacak aralarına alan çocukların cinleneceklerine inanılır (KK-6).

Patlıcandan oyuncak eşek yapılır. Patlıcanın saplı kısmı eşeğin kafası, toprak kısmı arkası olur. Saplı kısma incirden kafa, dikenden kulak yapılır. Küçük bir ottan kuyruk, çöplerden ayak yapılır (KK-3).

Okul derslerinde eğitim araç gereci olarak çeşitli bitkiler kullanılmaktadır. Satın alınan eva küpler henüz yokken patates baskısı (yıldız, kare, dikdörtgen, papatya deseni vs.) yapılır. Evden getirilen fasulyeler matematik derslerinde sayı sayma, toplama, çıkarma vs. öğrenmede kullanılır. Ayrıca, aynı uzunluktaki ince nar çubuklarından sayı çubukları yapılır. Zamanla fasulyelerin ve nar çubuklarının yerini plastikten üretilenler almıştır (KK-1).

Meyve çekirdekleri (kayısı, erik, şeftali gibi) toprağa gömülerek yeşertmeye çalışılır. Çocuklar bu ağaçları sahiplenir, bakımını yaparlar; büyüyüp meyve verdiğinde mutlu olurlar. Buğday, fasulye, nohut, mercimek vs. ıslak pamuk içine konarak çimlendirilir. Günümüzde “çim adam” adı altında kırtasiyelerde hazır olarak satılmaktadır.

Topaç (kiriştek) önceleri çocuklar tarafından yapılmaktaydı. Ortasında bulunan nal çivisi satın alınır ya da eskiyip atılmış nal çivileri kullanılırdı. Daha sonra bakkallardan topaç satın alınmaya başlanmıştır. Ayrıca, okalıptus ağacı tohumları topaç gibi çevrilir. Meşe tohumlarına (palıt) çöp saplanarak topaç yapılır. Kiminki daha uzun süre dönecek, diye yarışılır.

Yazın yaylaya gidildiğinde gıncırdak (gingılıbiç, gingılıç, gingilic, gıncırac, cıngırtlak, cızzan, cızcan) yapılır. Bunun için, ardiç ağacından göbek yapılarak yere çakılır. Uzun bir ağacın tam ortası delgi demiriyle delinerek yerdeki göbeğe geçirilir. Çocuklar karşılıklı binerek dönerler. Cambaz ya da Gıçgıç adı verilen oyunda ise uzun, çatallı iki ağaç alınır ve çatallara basıp ayak olarak kullanılarak yürümeye çalışılır (Doğaner, 2013, s. 240, 243; KK-10). Ayrıca, uzun (çelik) ve kısa (çomak) sopa ile çelik çomak oyunu oynanır.

Sağlam ağaçların kabukları soyulup kenarları düzlenerek değnek yapılır. Değnekle sudan, çamurdan uzun atlama şeklinde geçilir. Çocuklar bunu oyun olarak yaparken tarla sulayanlar (çocuklar da olabilir) çamurdan, sudan geçmek için kürekle bu şekilde karşıya atarlar (KK-2). Değnek dik bir şekilde avuç içinde ya da işaret parmağı ucunda uzun süre devrilmeden dengede tutulmaya çalışılır. Otomobil ya da bisiklet lastikleri değnek yardımıyla sürülür. Düz bir ağacın kenarları cam kırıklarıyla sıyrılarak oklava yapılabilir. Ekmek yapmak için her evde oklava olur. Erkek çocuklar oklavalarla bilardo oynarlar. Masanın kenarları kalaslarla çevrilerek bilardo masası oluşturulur. Üç adet plastik masa topuyla bilardo oynanır. Masanın ortasına bir engel konarak masa topu oynanır. Ayrıca, anneler ekmek, bazlama yaparken özellikle kız çocukları küçük oklavalarla hamur açmaya çalışırlar.

Bitkilerden düdük, kaval ve bağlama gibi çeşitli çalgılar yapılabilir. Böylece bitkiler, çocukların müziğe ilgi ve kabiliyetlerinin olup olmadığının belirlenmesinde önemli bir araç olarak görülebilir. Söğüt, kavak, dut, hartlap ağaçları ile soğan ve kabak dalından düdük yapılır. Örneğin, dut ağacının budaksız ince dallarına bıçakla yavaş yavaş zedeledikten vurulduğunda kabuk atar ve içi boş olan kabuktan düdük yapılır (KK-1, KK-10). Olgunlaşmış patlıcanın sapı iğneyle delinir, üflendiğinde düdük gibi ses çıkarır. Ekin ve ekin benzeri otların sapından düdük yapılır. Ortası delik olan bu otun ucu birleştirilerek düdük olur. Otun, soluk borusuna kaçma tehlikesi vardır (KK-1). Bu şekildeki otlara, düdük otu adı verilmektedir. Ozan Duranoğlu (Mahmut Eynallı) ilkokul yıllarında süpürgelik bitkisinden bağlama yapar. Süpürgeliğin tel tel olan lifleri bıçak yardımıyla ortaya çıkarılır ve altlarına eşik konularak ses çıkaran ilkel bir bağlama hâline getirilir (Doğaner, 2019, s. 33). Todun (berdi) adı verilen içi dolu kamışın telleri bıçakla çıkarılır, uçlarına çubuk tutturulur. Kanuna benzer müzik aleti yapılır. Her bir telin sesi farklı çıkar (KK-10).

Sopalarla cirit atılır. Kim daha uzağa atacak yarışması yapılır. Küşkü adı verilen ucu sivriltelen kısa çubuklar, yumuşak ya da çamur hâldeki toprağa saplanır. Diğer oyuncular kendi çubuklarını atarak hem saptlamaya hem de rakip oyuncunun çubuklarını vurup devirmeye çalışırlar. Kazık ve kös oyunu (Doğaner, 2013, s. 242, 243) benzer özellikteki oyunlardır.

Ağaç kabuklarından ve bitki köklerinden pervane (fırfır) yapılır. Çukurova bölgesinde yaygın olarak yetişen okalıptus ağacının kavlayan kabukları ya da çamın kızıl kabuğundan (gamga) koparılan parça, tam ortasından küçük bir çöple delinerek fırfır yapılır. Koşarak, rüzgâra tutularak döndürülür. Kabukta iki delik açılıp ip geçirilerek de fırfır yapılabilir. Bu durumda rüzgâra ihtiyaç kalmaz. Fırfır hızlı döndürülerek ses çıkarılmaya çalışılır. Kiriş adlı bitkinin göbeği ikiye ayrılır. İçine, çöpten çivi geçirilerek pervane yapılır. Rüzgâra karşı tutulduğunda döner (Doğaner, 2013, s. 240). Ebelik çöpünden pervane yapılır. Ortasına mil/çubuk takılır. Suyun üzerine konur. Kimin dolabı/pervanesi daha hızlı dönüyor, yarışması yapılır (KK-9).

Çocuklar kendilerine dallardan, ağaçlardan yuva adını verdikleri kulübe yaparlar. 3-4 arkadaş içine saklanır. Hayma ve yuva yaparken ağaçları bağlamak için uzun sürgün veren otlardan, ağaç kabuklarından faydalanılır. Çubuk kullanılarak minyatür evler de yapılır. Üzeri otlarla kapatılarak çatı yapılır. Daha sonra bu tür etkinlikler özellikle okul ortamında kibrit çöpüyle yapılmaya başlanmıştır.

Çeşitli bitkilerin tohum ve meyveleri oyunda savaş aracı olarak kullanılır. Pıtrak, turunç, kozalak, incir (olgunlaşmadan dökülenler) savaşı yapılır. Haşlanmış mısır yendikten sonra kalan somağın ucuna çivi, çuvaldız, diken; arkasına tavuk tüyleri saplanarak dart yapılır. Ağaçlara ya da toprağa atış yapılır. En uzağa atma yarışı düzenlenir. Turunç meyveleri, top gibi kullanılır. Çocuklar futbol oynamaya ilk turunçla başlar. Kiremit yıkmaç oyununda üst üste dizilen kiremitler turunç atılarak devrilmeye çalışılır (KK-1).

Tahtadan ya da ağaç dalından silah yapılır. İki tahta ya da ağaç çivi ile tutturulur. Böylece silahın namlusu ve kabzası yapılmış olur. Silah kullanırken “tak tak”, ben seni vurdum, denir. Sopaları olan çocuklar kılıççılık oyunu oynar. Çocukların hayal dünyasında çiriş düşman askeri olur, kılıçla vurup eğmeye çalışır. O eğildikten sonra diğer çirişlere geçilir (KK-7). Bu oyunun oynanmasında, izlenen tarihî film ve dizilerin etkisi vardır. Esnek ve dayanıklı olan nar çubuğundan ok ve yay yapılır. Okun ucuna kara diken takılabilir (KK-1). Gövdesi incir, nar, ağcak (zakkum) veya sağlam bir ağaçtan yapılan ve basit bir silah olan patlangaç elde edilir. Mermi olarak, öncelikle dağdağan denen ağacın tohumu, yabani papatyanın (yoğurt çiçeği) sarı kısmı, bunlar bulunmazsa gazete kâğıdı çığnenip basılır. Murt bitkisinin ucu iyi topuz olduğundan bastırıldığında iyi patlatılır (Arı, 2021, s. 236, KK-10). İnce kamışın içleri temizlendikten sonra yaklaşık bir karış uzunluğunda kesilir. İçine kâğıt parçası, menengiç, dağdağan tohumu konup üfleme suretiyle fırlatılır. Daha sonra kamış yerine plastikten yapılan uçlu kalemler kullanılmaya başlanmıştır (KK-4).

Çocukların kendi yaptıkları çatal (sapan) olur. Çatalın ortası bıçakla yontularak şekil verilir, uçları ipe bağlanıp düz hâle getirilir. Lastiğın takılacağı şekilde iki uca da yer açılır. Çatal kurduğunda lastik ve meşin takılabilir. Çocuklar birbirlerinin çatalına atış yaparak kırmaya çalışır.

Kamış ya da hafif bir ağaçla olta yapılır. Misinası bakkallardan satın alınır. Bunun yanı sıra, balık tutmak için bent kurularak, havuz oluşturulur. Tesbih ağacı tohumu ezilip suya atıldığında bayılan balıklar, suyun yüzüne çıkar (KK-8). Kamış kesilip güneşte kurumaya bırakılır. Kuruduktan sonra dikey olarak kesilir ve ipe tutturularak uçurtma kasnağı yapılır.

Bitkilerle Oyunlar

Bitkilerle oyunlarda, onların özellikleri dikkate alınır. Oyun alanı, otlarla çizilerek belirlenebilir. Sıçan Yedirtmeç oyununda beton ya da tahtaya kare, karenin içine de artı şekli otla çizilir. Seksek, daire, misket gibi oyunlarda kullanılan çizgi, çubukla çizilir. Taşla oynanan oyunlarda, oyunculara ait taşların karışmaması için birininki ağaç, diğerininki taş; birininki fasulye, diğerininki nohut olabilir (Doğaner, 2013, s. 241).

İp atlama oyununda üç kişi bulunamamışsa iki kişi varsa ipin bir ucu ağaca bağlanır diğer ucundan tutan kişi ipi sallar. Ağaç dallarına salıncak, iki ağaç arasına hamak kurulur. Ağaca tırmanıp kuş yuvasına bakılır. Yere düşen yavru kuşlar alınıp yuvaya konur. Ağaç dallarına asılarak barfiks çekilir ya da düşmeden uzun süre kalmaya çalışılır. Duvara çıkıp ağaç dalına tutularak atlanmak suretiyle “tarzancılık” oynanır. Bu oyunda televizyon ve sinemanın etkisi görülmektedir.

Çobançantası adlı bitkinin ince dalları koparılmadan aşağı doğru eğilir. Bitki sallanır ve zil sesi çıkarılır. Zil otunun tohumları vardır. Bitki sallandığında zil gibi ses çıkar (KK-2).

Titirdevik adlı bitki toplanıp buket yapılır. Kendi kendine titrer ve dokununca ses çıkarır. Bu bitkinin her dalı farklı bir renge boyanıp süs olarak da kullanılabilir (KK-2, KK-3).

Tesbih ağacı tohumu suyla temas ettiğinde köpürür. Çocuklar tarafından elde köpükler oluşturulur (KK-3). Ağaçlardaki kav toplanıp yakılır (KK-1). Dükkal, it soğanı gibi adlar verilen soğanlı kökünün ezilmesi ya da kesilmesiyle ortaya çıkan yapışkan, tutkal olarak kullanılır (KK-2, KK-10). Kâğıt ve uçurtma kabı yapıştırmada faydalanılır. Ayrıca, kıyafetlere yapışan sarmaşık türünden otlar vardır. Bunlardan koparılan parçalar diğerinin üzerine atılır, pıtrak gibi yapışır.

“Kadirli yöresinde bir bahar çiçeğine ‘Dön Karacaoğlan çiçeği’ denilmektedir. Bu çiçeğin iğneli kısmı pampaldan (gelincik) yapılan gelinin başına takılır, kıvrım kıvrım olur. Ayrıca gelinin yanına bir de damat yapılır. Bu oyuna ‘Dön Karacaoğlan Oyunu’ denir” (Can, 2018, s. 428). Kadirli’de bu ota Karabaş da denmektedir. Çocuklar “dön Karabaş” dediğinde, ot dönmeye başlar. Ayrıca, siyah ve kıvrımlı bir ot başparmağın eklem yerine sıkıştırılır ve kendiliğinden döner. Kiminki daha uzun süre dönecek, yarışı yapılır. Saat bitkisi otu kurduğunda koparılır. Kıyafetlerinin üzerine saplandığında bitki kendiliğinden saat gibi dönmeye başlar. Küçük çam ağacı yaprağı, başparmağın eklem yerine sıkıştırılır. Kiminki daha uzun süre düşmeden kalacak yarışı yapılır.

Çayır Çimen Patladı adlı oyun, genelde ilkbaharda ve yeşilliklerin, çimenliklerin olduğu zamanlarda oynanır. Çimenlerin üstüne daire düzeninde oturulur. Sonra herkes yerden çimen yolmaya başlar. Üçe kadar sayılır, koparılan yeşilliklerle beraber eller arkaya götürülür. Herkes elindeki çimenleri, birden üçe sayılana kadar görmeden temizlemeye çalışır. Sonra eller öne doğru açılır, ellerde çimen kalıp kalmadığına bakılır. Hep birlikte “Çayır çimen, çayır çimen/ Kimin elinde ot varsa/ Onun ayakkabısı saklanacak” tekerlemesi söylenir. Oyunda iki veya daha fazla kişinin elinde çimen görülürse en büyük ve en fazla çimen parçası kimin elindeyse o ebe olur. Çimen, kişinin elinde görülür görülmez çayır çimen patladı denir ve ayakkabısının bir teki saklanır (KK-3).

Könçek döndüren adı verilen çiçeğin dışındaki pembe kısım sıyrılır. Böylece elbisesi değişmiş olur (KK-6). Balıkağzı (aslanağzı) çiçeğine iki parmakla bastırılarak ağız gibi açılıp kapatılır. Gül, gelincik, dut vs. yaprakları dik durumdaki yumruk üzerine konur. Diğer elle vurularak patlatılır.

Zımpara özelliğinde olan kanatma otu, sürülerek eller kanatılır (KK-1). Pisi pisi otu (yalancı buğday) adı verilen buğday başağına benzer ot bileğe konur, uzun kollu kıyafetin altında ilerler. Daha hızlı ilerlemesi için kıyafete elle sürülüp elektriklenme sağlanır. Karahindiba bitkisi koparılıp üfürüldüğünde beyaz renkteki uç kısmı dağılarak uçar.

Okaliptus tohumunun yere düşen huni şeklindeki kuru kabukları toplanır, iç içe dizilir. Kiminki daha uzun oldu, yarışması yapılır. Okaliptus ağacının toplanan yaprakları, oyunlarda para olarak kullanılır. Yaprakların kokusu, oynayan çocukların hoşuna gider.

Eskiden Osmaniye’nin her yeri çağla ağaçlarıyla kaplıydı. Bakkala çağla çekirdekleri satılırdı. Çekirdekler yassı bir taş üzerinden bırakılır, daha aşığıda sıralanan çekirdeklere değerse atan kişi çekirdeklerin tamamını alırdı (KK-9).

Ormanlık, çalılık alanda yürümek, yön bulmaya çalışmak macera olarak görülür. Sulama kanallarında, çayda yıkanırken kıyıda otlardan, ağaç dallarından tutulur. Kıyıda ot ve dallar akıntıya kapılmayı engeller, sudan çıkmayı kolaylaştırır.

Dardağanı ağızına alan çocuklar, arkadaşlarına burnumu çıtlatacağım der. Burnunu hafifçe eğerken ağızında sakladığı dardağanı çıtlatılır. Böylece, karşıdaki kişi kandırılmaya

çalışılır (KK-1). Çocuklara üzüm, erik yedirmek için “Hadi burnunu çıtlat.” diyerek teşvik edilir.

Ağaçların sararmış yaprakları döküldüğünde bir yere yığılır ve üzerine atlanır, üzerinde yatılır (KK-1). Yaşlı, kuruyan çamların dış kabuğu kızak olarak kullanılır. Kızakların üzerine oturulup kayılır. Çam ağaçlarının nohut büyüğündeki kozalakları ve çam pürleri döküldüğünde beton zemin kaygan bir hâl alır. Çocuklar koşarak bir ayaklarıyla fren yapıp kayarlar. Çocuklardan biri bu tür zeminlerde yere çömelerek iki elini uzatır, ayakta olan arkadaşı iki elinden tutup hızlıca sürükleyerek kaymasını sağlar. Bunu sırayla yaparlar. Çam ormanlarında da bayırdan aşağı kayılır.

Süslenmede ve Süs Eşyaları Yapımında Bitkiler

Osmaniye’de, yere dökülen portakal çiçekleri bir tabağa toplanır ve iğne kullanılarak ipliğe dizilir. Öğrenciler, öğretmenlerine hediye eder. Bileklik, kolye, yüzük olarak takılır. Motorlu araçların içine, dikiz aynasına asılır.

Hediyelik olarak doğadaki çiçekler toplanır. Bunlar 10 Kasım törenlerinde Atatürk büstüne ya da bir masa üzerine konan Atatürk fotoğrafının çerçevesine bırakılır. 24 Kasım’da öğretmenlere götürülür. Anneler Günü’nde, çocuklar anneleri için çiçek toplar. Toplanan çiçeklere sarmaşık cinsi otlarla bağ yapılır.

Karpuz kabuğundan maske yapılır. Bunun için, karpuz dik olarak ortadan ikiye kesilir. İçi boşaltılan kabuğunda göz, ağız ve burun boşlukları açılır. Çam ağacının iğne yapraklarından hasır örülür. İki yapraktan biri çıkarılıp yerine diğeri sokularak zincir oluşturulur ve bunlar kolye, bileklik olarak kullanılabilir. Çiriş otundan etek, şapka örülür. Küçük çam kozalakları bir karton üzerine tutkalla yapıştırılır, çevresi de şifonla çevrilererek duvar süsü yapılır. Kibrit çubuklarından fotoğraf çerçevesi yapılır.

Siyah tozu olan ot koparılıp ele, yüze şekil çizilir. Erkekler bıyık yaparlar. Bunun yanı sıra, mısır somağı püskülünden bıyık yapılır (KK-1). Gül hatmi çiçeğinin yapraklarının dipleri tırnakla açılarak alın ve yanaklara yapıştırılır. Horoz ibiği gibi görünür.

Kız çocukları papatyadan taç, bileklik, kolye ve yüzük yaparlar. Kulaklarının arkasına çiçek sokarlar. Kiraz salkımlarını, küpeli çiçeğini kulaklarına takarlar. Gelincik (pampal) yaprakları ile tırnaklar kaplanır, oje olarak kullanılır.

Niyet ve Fal Oyunlarında Bitkiler

Çocuk folklorunda bitkiler, oyun gayesiyle niyet ve fal amaçlı kullanılabilir. Boratav’a (1999, s. 239) göre, “Niyet ve fal oyunlarında akıldan geçirilen bir olgunun gerçek olup olmadığını anlama, kesin bilinmeyen bir şeyi öğrenme, gelecekte haber alma amacı güdülür.”

Papatya falında, papatya çiçekleri toplanır. Bir kişi niyet edilip yapraklar, “seviyor, sevmiyor” sözleri söylenerek koparılır. En son kalan yaprakta hangi söz denk gelmişse onun olduğu düşünülür. Sevgilinin anlamını bilmeyen daha küçük yaşta çocuklar bunu sıradan bir oyun olarak oynar.

Yonca otları genellikle üç yapraklı olur. Çocuklar, şans ve uğur getirdiğine inanılan dört yapraklı yonca ararlar. İlk önce kimin bulacağı konusunda aralarında yarışır. Bulunan dört yapraklı yoncalar ile papatya ve gül yaprakları defterin, kitabın arasında kurutulur.

Eşek çirişiyle lades oynanır. Eşek çirişi gövdesinde 5-6 dal olur. Herkesin birer çengelli dalı olur. İki kişi kirişlerin dallarını birbirine takarak diğeri koparmaya çalışır. Kiminki

kırılmışsa o kaybeder. Toplamda kimin çirişi daha az kırılmışsa oyunu o kazanmış olur (KK-7).

Erik ve çağla meyveleri yeşilken çekirdeği sertleşmeden, çekirdeğin dışı zar hâlindeyken eriği ya da çağlayı yedikten sonra çocuklar birbirlerine kız mı oğlan mı, diye sorar. Çekirdeğin içindeki sıvı dışarı püskürürse oğlan, püskürmezse hava varsa kız denir (KK-1).

Hurma çekirdeği dik olarak ikiye bölünür. İçindeki şekle göre “erkek, kız” tahminlerinde bulunulur. Gelincik, tomurcuk hâlindeyken koparılır. İçi beyazsa erkek, kırmızı çıkarsa kız çocuğu olacağı söylenir.

Yenen, İçilen, Tadılan ve Çiğnenen Bitkiler

Çocuklar çeşitli meyve ve otların tadına bakarak ekşi, tatlı, acı olup olmadığını anlar. Meyvenin olgunlaşp olgunlaşmadığını, hangi türünün daha tatlı olduğunu farkına varırlar. Bitkilerin toplanmasında çoğu zaman çocuklar aktif rol üstlenirler, topladıklarını da kendileri tüketirler.

Haşlanmış mısır yenirken boyuna ya da enine bir sıra atlanarak desen oluşturulur. Talaş içinde saklanan yatak portakalı elde iyice yumuşatılır, ardından sap ya da uç kısmından delinerek somurulur. Buna somurgaç da denmektedir (KK-1). Portakal, bıçakla soyulacaksa, kabuğun bölünmemesine, tek parça olarak çıkarılmasına dikkat edilir. Kabuklar, sobanın üzerine konarak odanın güzel kokması sağlanır. Bu konuda, mevcut şartlara göre yeni fikirler üretilebilmektedir. Portakal kabuklarına, kurabiye kalıplarıyla yıldız, kalp vd. şekilleri verilip kokusu için kalorifer peteklerine de konulabilmekte ya da kabuklar, ipe geçirilerek bir yere asılabilmektedir.

Şekerli aroması olan çiçekler somurulur. Öncesinde içinde karınca, sinek var mı diye kontrol edilir. Mor salkım çiçeğinin arkası emilir. Satın alınan şeker kamışları emilir. Çamın kabuğu soyulur, kamalak adı verilen şekerli reçine kısmı emilir (KK-1). Bu yapıldığında ağaçlar zarar görür ve kuruyabilir.

Böğürtlen, pabuç inciri toplanır. İncir, dut, portakal, kiraz, erik ağaçlarına tırmanıp ağacın üzerinde ya da dalını eğerek yerden, meyveleri yenir. Çocuklar ağaca çıkarken birbirlerine yardımcı olurlar, cesaret verirler. Aralarında iş birliği yaparak biri dalı eğerken diğeri toplar; ağaca çıkabilenler çıkamayanlara topladıklarından atar.

Yaylada, ormanda kendiliğinden yetişen ağaçlardan fındık, ceviz toplamaya gidilir. Baharda çıkan bitkileri kangal, kenger, eşek kulağı vs. toplayıp yerler. Yol kenarlarında, tarla sınırlarında bu tür bitkileri bulmaya çalışırlar. Böğürtlenin yeni filizleri koparılır, soyulup yenir. Akasya (kral ağacı) çiçeği yenir (KK-1). Oyun malzemesi olarak da kullanılan meşe palıtı toplanır, pişirilip yenir.

Karpuz çekirdeği, kuruyemiş olarak yenebilmektedir. Kayısı çekirdekleri taşla kırılarak yenir (KK-1). Buğday tarlalarının firezi yakıldığında çocuklar buğday başaklarının içindeki kavrulmuş buğdayları çıkarıp yerler.

Yer elması dikilir. Kabukları filiz verecek kısımlarından kalınca soyulur ve tekrar toprağa gömülür. Küçük olan elmalar da tekrar gömülür. Ertesi yıl bunlar olgunlaşp. Çiçeği kuruduğunda elmanın sökülebileceği anlaşılır.

Diğer canlıları beslemek için de dal, yaprak koparılmaktadır. Evde ipek böceği, tavşan, kurbanlık hayvanlar vs. bu şekilde beslenmektedir.

Koruk hâlindeki üzüm tuzlanır ve üstüne de tülbent çekilerek telleme yapılır. Bu sırada, “Tel tel telleme/Kaynananın ... elleme” tekerlemesi söylenir (KK-1). Üzüm toplarken usta atıcılar sapanla salkımın kök kısmından vurur. Salkım yere düşmeden birisi yakalamaya çalışır.

Osmaniye’de yaylalarda su dolu kaplar içerisinde kenger sakızı satılır. Tadını bilmeyen ya da deneyip beğenen çocuklar bu sakızdan alıp çiğner. Tadı farklı ve ilk çiğnendiğinde oldukça sert olan bu sakızı beğenmeyen çocuklar da olur. Erik, kayısı ağaçları müşlenir. Ağaç gövdesindeki müş (muş) adı verilen reçineler koparılarak sakız gibi çiğnenir (KK-1, KK-5). Dövme kırıkları, sakız otu adlı bitki çiğnenir (KK-5).

İncir toplamak için bir pet şişe alt kısmından kesilerek kapak kısmından düz bir sopaya ya da kamışa geçirilir. Kamış daha hafif olduğundan kullanışlı olur. İncir ağacına örgü sepetler alınarak çıkılır. Sepetin kulpuna karağı adı verilen çengel şeklindeki ağaç kolu bağlanır ve dala asılır. Sepetin tabanına ve üstüne incir yaprağı döşenir.

Çeşitli bitkiler, tütün gibi kullanılmaya çalışılır. Okunan kitap ve izlenen filmlerdeki kahramanlardan ya da büyüklerinden etkilenerek onlar gibi davranmaya çalışan çocuklar alışkanlık kazanabilmektedir (KK-1).

23 Nisan törenlerinde elma yeme yarışması yapılır. Yarışmada, elmalar sap kısmından iple asılır. Yarışmacılar elleri arkada bağlı şekilde elmaları omuzlarıyla sıkıştırıp ısırmaaya çalışır. Elmayı ilk önce yiyen kişi oyunun kazananı olur.

Sonuç

Çocukların bitkilerle oyun ve aktiviteleri geçmişten günümüze azalmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında kırsal alan ve köyden kente göç etkili olmuştur. Kır ve köy ortamında bitkilerle iç içe yaşayan çocuklar kente geldiğinde aynı ortamı bulamamıştır. Kent merkezi ve çevresindeki belirli bölgelerde (piknik yerleri, parklar, orman) bulunan alanlara, arkadaş gruplarıyla kısa sürede, kolay, güvenli bir biçimde ulaşması güçleşmiştir. Kentlerde bitki türleri ve çeşitliliği azalmıştır. Bitkinin olmaması ya da türlerinin azalmasına paralel olarak bitkilerle ilgili oyun ve oyuncaklar kaybolmuş ya da çeşitliliği azalmıştır.

Hazır olarak satın alabilecekleri atölye ya da sanayi üretimi oyuncakları olmadığından çocuklar oynayacağı oyuncakları kendileri yapmak durumunda kalmışlardır. Çocukların el ürünü oyuncakları zamanla yerlerini atölyede, fabrikada üretilen ahşap oyuncaklara ya da çeşitli malzemelerden üretilen oyun araçlarına bırakmıştır.

Bitkiler insanların geçmişle bağ kurmasını sağlayan araçlardan biridir. Çocukluk yıllarını, oynanan oyunları, yapılan oyuncakları, oyun arkadaşlarını hatırlatır. Ortak bir anı ve hafıza oluşturması bakımından önemlidir. İleriki yaşlarda sohbetlerin başlıca konularından birisi olur. Bitkiler, insanları çocukluk yıllarına, o dönemde arkadaşlarıyla paylaştığı ortak anılara götürmektedir.

Oyun malzemeleri doğada çeşitli gelir düzeyine sahip ailelerin çocukları için yeterince vardır. Malzeme temini kolay ve ücretsizdir. Oyun sırasında kırıldığında, istenildiği gibi olmadığında üzüntü, can sıkıntısı duyulmaz; hemen yenisi bulunup tekrar yapılır. Bitkisel atıklar, diğer oyun malzemeleri gibi çevreyi kirletmemektedir.

Çok çeşitli bitkilerden oyuncak üretmeleri, bitkilerle çok çeşitli oyunlar oynamaları çocukların hayal dünyalarının zenginliğini gösterir. Bitkilerden yapılan oyuncaklar çocuğun kendi tasarladığı, kendi ürettiği, kendisi için ürettiği, kendi oynadığı oyuncaklardır. Dolayısıyla kendine ait özellikler taşır. Bitkilerden oyuncak yapmak zihinsel faaliyetleri, el becerisini geliştirir. Çocuk; yapımında emek ettiği için de oyuncağını daha çok sahiplenir, oyuncaklarından çabucak sıkılıp yenisini talep etmez.

Çocuklar ağaçlara tırmanarak, ağaçlardan sarkarak, ağaç dallarını eğerek fiziksel aktivite yapmış olurlar. Böylece kasları gelişir, yükseklik korkusunu yener, dengede durmayı

öğrenirler. Bitkileri süs, süsleme için kullanan çocukların estetik duygusu gelişir. Doğa, ağaç, çiçek sevgisi oluşur. Doğayı ve doğadaki bitkileri koruma konusunda bilinç sahibi olur. Bitkilerin çeşitli özelliklerini (isimleri, esnekliği, sağlamlığı, renkleri, kokusu, yapısı, ağır/hafif oluşu, sert/yumuşak, tadı, yapışması, suda köpürmesi vd.) tanır. Bu bilgileri diğer çocuklarla paylaşarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Bunun yanında bitkilerle oyun sırasında doğadaki diğer canlıları da tanıma fırsatı bulur. Tüm canlılar için bitkilerin önemli olduğunu görür.

Çocuklar, bitkilerin önemli bir besin kaynağı olduğunu yaşayarak öğrenirler. Doğal beslenme alışkanlığı kazanırlar. Yiyeceğini paylaşmayı, özveride bulunmayı öğrenirler. Çocukluk döneminde arkadaşlarıyla birlikte edindikleri yeme alışkanlığını ileriki yaşlarda da sürdürürebilirler.

Bitkilerle oynamak isteyenlerin gruplara ayrılması, çoğu zaman söz konusu olmaz. Bu yüzden de sayışmaca yapmaya gerek kalmaz. Bu oyunlar, karşılıklı değil birlikte oynanır. Oyunlarda bireysellik ve rekabetten çok, toplumsallık, paylaşma ve iş birliği öne çıkmaktadır.

Doğanın, doğadaki bitkilerin korunması bunlarla ilgili oyunların varlığını da belirleyecektir. Bu oyunların devamı için en başta tabiatın, bitkilerin korunması gerekir. Her yerin betonla kaplandığı alanlarda bu oyunları oynamanın imkânı yoktur. Bitkilerle ilgili oyunları oynama imkânına kavuşan çocuklar, kapalı ortamdaki ve bununla birlikte dijital oyunlardan da uzaklaşmış olurlar.

Kaynakça

Yazılı Kaynaklar

- And, M. (1997). Geleneksel kültürde çocuğun yeri ve anlamı. Onur, B. (Haz.), *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri* (s. 397-405). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Arı, N. (2021). *1950'li-60'lı yıllarda Osmaniye'de çocuk olmak*. Osmaniye: Hasret.
- Aydın, E. (1995). Divanü Lûgat-it-Türk'te çocuk oyunları. *Türk Kültürü Dergisi*, 33 (388), 510-512.
- Boratav, P. N. (1999). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Gerçek.
- Can, İ. (2018). *Kadirli bohçası*. Adana: Ekrem.
- Doğaner, A. (2013). *Çukurova bölgesi konargöçerlerinde halk kültürü ve halk edebiyatı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Doğaner, A. (2019). *Ozan Duranoğlu (hayatı-sanatı-şiiirleri)*. Adana: Karahan.
- Ersoy, R. (2021). Şehirleşme elektronik kültür ortamı sürecinde Osmaniye çocuk oyunları. Avcı, C. (Ed.). *Gelenekten Geleceğe Türk Kültür Dünyası* (s. 210-220). İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş.
- Gökşen, C. (2014). Oyunların çocukların gelişimine katkıları ve Gaziantep çocuk oyunları. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 52, s. 229-259.
- Güvenç, B. (1997). Çocuk ve kültür. Onur, B. (Haz.), *I. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri* (s. 15-30). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Nutku, Ö. (2006). *Oyun, çocuk, tiyatro*. İstanbul: Özgür.
- Onur, B. (2016). *Çocuk, çevre, doğa: çevre ve yurttaşlık eğitimi*. Ankara: İmge.
- Özdemir, N. (2021). *Çocuk oyunları ve doğa*. Uyaniker, N. ve Ayaz, B. (Ed.), *Çocuk Folkloru Kitabı* (s. 87-115). Çanakkale: Paradigma Akademi.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Necdet Arı, 1956-Osmaniye doğumlu, üniversite mezunu, emekli öğretim görevlisi ile 13.01.2021'de yapılan görüşme.

-
- KK-2: Osman İla, 1956-Osmaniye/Türkmen beldesi doğumlu, lise mezunu emekli ile 16.11.2021’de yapılan görüşme.
- KK-3: Atife İla, 1958-Osmaniye/Dereli köyü doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 16.11.2021’de yapılan görüşme.
- KK-4: İbrahim Tonbalak, 1953-Erzin/Gökdere köyü 1953, ön lisans mezunu emekli ile 17.03.2023’te yapılan görüşme.
- KK-5: Seval Tonbalak, 1955-Erzin/Gökdere köyü doğumlu, lise mezunu emekli ebe ile 03.02.2022’de yapılan görüşme.
- KK-6: Zeynep Canlı, 1970-Düziçi/Böcekli beldesi, okuma yazması yok, ev hanımı ile 27.04.2021’de yapılan görüşme.
- KK-7: Halil Canlı, 1994-Düziçi doğumlu, üniversite mezunu öğretmen ile 27.04.2021’de yapılan görüşme.
- KK-8: Davut Bülbül, 1973-Bahçe doğumlu, üniversite mezunu öğretmenle 27.04.2021’de yapılan görüşme.
- KK-9: Baki Teke, 1950-Osmaniye/Zorkun Yaylası doğumlu, üniversite mezunu esnaf ile 18.05.2021’de yapılan görüşme.
- KK-10: İlyas Yüce, 1960-Osmaniye/Karacalar köyü doğumlu, enstitü mezunu emekli öğretmen ile 21.03.2021’de yapılan görüşme.
-